

> Retouradres Postbus 20701 2500 ES Den Haag

de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Plein 2
2511 CR Den Haag

Ministerie van Defensie

Plein 4
MPC 58 B
Postbus 20701
2500 ES Den Haag
www.defensie.nl

Datum
Betreft D-brief project 'Apache *Remanufacture*'

Onze referentie

BS2018010625

Afschrift aan

de Voorzitter van de Eerste
Kamer der Staten-Generaal
Binnenhof 22
2513 AA Den Haag

*Bij beantwoording datum,
onze referentie en betreft
vermelden.*

Inleiding

Het project 'Apache *Remanufacture*' betreft het moderniseren van de vloot van 28 gevechtshelikopters om daarmee te kunnen blijven beschikken over operationeel relevante en toekomstbestendige gevechtshelikoptercapaciteit. Over deze behoefte, die deel uitmaakt van het investeringsprogramma van de 'Defensienota 2018 – Investeren in onze mensen, slagkracht en zichtbaarheid' (Kamerstuk 34 919, nr. 1), bent u geïnformeerd met de A-brief van 1 mei 2018 (kamerstuk 27 830, nr. 209).

Zoals is beschreven in de brief van 3 mei over 'Informatievoorziening over investeringen in materieel' (Kamerstuk 27830, nr. 231) en de brief van 25 mei over 'Vragen informatievoorziening over investeringen in materieel' (Kamerstuk 27830, nr.233) ontvangt u over dit project geen B- en C-brief. In de A-fase zijn de alternatieven immers reeds met elkaar vergeleken. Uitkomst van deze vergelijking is bovendien dat het project alleen kan worden uitgevoerd door aansluiting bij een moderniseringsprogramma van de Amerikaanse landmacht in het kader van *Foreign Military Sales*. Ook is er geen sprake van een ontwikkeltraject, hetgeen de C-fase overbodig maakt.

Toekomstbestendige gevechtshelikoptercapaciteit

De meest efficiënte en kosteneffectieve manier om de modernisering van de huidige vloot te realiseren is door middel van het Amerikaanse *remanufacture* programma. *Remanufacture* houdt in dat de bestaande AH-64D helikopters worden herbouwd en gereviseerd. Ook krijgen ze nieuwe rompen, transmissies en rotorbladen. Daarnaast wordt het vermogen van de motoren vergroot en worden de Apaches van nieuwe en moderne missie-uitrusting voorzien. Na *remanufacture* hebben de toestellen een nieuwe standaard bereikt die tot uitdrukking komt in een nieuwe typeaanduiding: AH-64E.

De eerste AH-64D toestellen zullen vanaf begin 2021 uitstromen voor de *remanufacture* en zullen vanaf medio 2022 in de AH-64E standaard weer aan de vloot worden toegevoegd. Gedurende deze transitieperiode zal de beschikbaarheid van de Apache tijdelijk afnemen.

De *remanufacture* heeft ook implicaties voor de huidige simulator, die was ontworpen voor instructie en training ten behoeve van de AH-64D. Ter

vervanging van de verouderde simulator zal een nieuwe standaard *US Army* simulator, de *Longbow Crew Trainer* (LCT), worden aangeschaft. De nieuwe (AH-64E) simulator kan in korte tijd worden omgebouwd naar een AH-64D simulator zodat tijdens de transitiefase op beide helikoptertypen kan worden getraind.

Verwerving

De AH-64E Apache gevechtshelikopter is een *Military-Off-The-Shelf* (MOTS) helikopter die onder een meerjarig *remanufacture* programma voor de *US Army* door fabrikant Boeing wordt geproduceerd. Voor de verwerving en instandhouding van de gevechtshelikopter is Defensie afhankelijk van de ondersteuning door de *US Army*. Bovendien zijn gerubriceerde gegevens voor gebruik en onderhoud evenals vliegtuigsoftware uitsluitend via de *US Army* verkrijgbaar. Als verwervingstraject komt daarom alleen *Foreign Military Sales* (FMS) in aanmerking. Indien tijdig wordt aangesloten bij het *US Army Multi Year* productiecontract profiteert Nederland van aanzienlijke schaalvoordelen en als gevolg daarvan een gunstige stuksprijs. Hiertoe dient uiterlijk 31 juli 2018 de door de Amerikaanse overheid verstrekte *Letter of Offer and Acceptance* (LOA) te worden geaccepteerd. Graag verzoek ik uw Kamer daarom de brief voor die datum te behandelen.

Financiële aspecten

Het *remanufacture* programma vergt een investering van € 878,3 miljoen. Daarnaast stijgen vanwege een nieuwe radar en extra sensoren, die onderdeel zijn van de verbeterde missie-uitrusting, de exploitatiekosten ten opzichte van de AH-64D met € 0,9 miljoen in 2022, € 1,9 miljoen in 2023 en vanaf 2024 met € 3,1 miljoen per jaar.

Projectrisico's

Er zijn enkele aspecten die bijzondere aandacht verdienen. Deze houden verband met specifieke Nederlandse eisen op het gebied van communicatiemiddelen en luchtwaardigheid. Ook kunnen er altijd onvoorziene omstandigheden zijn die het *remanufacture* project vertragen. Hierdoor zouden de kosten kunnen stijgen. Voor al deze factoren geldt dat er risicoreserveringen tegenover staan, waardoor het restrisico als laag wordt ingeschat.

Overige aspecten

Industriële participatie

Voor opdrachten van meer dan € 5 miljoen die de Amerikaanse overheid verstrekt, heeft het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) zich het recht voorbehouden industriële participatie van en/of compensatie-opdrachten voor Nederlandse partijen te bedingen. EZK moet hierover met partijen (afdoende zicht op) overeenstemming hebben bereikt voor acceptatie van de LOA op 31 juli 2018. Dit proces loopt momenteel.

Hergebruik componenten

Een aantal componenten van de AH-64D wordt voor de nieuwe AH-64E hergebruikt. Naast componenten van de AH-64D voor de productie van de AH-64E, zijn er ook componenten die gebruikt kunnen worden voor het ophogen van de reservedelenvoorraad voor de AH-64E. Ten slotte zijn er reservedelen die niet kunnen worden gebruikt voor de AH-64E maar wel in aanmerking komen voor het ophogen van de reservedelenvoorraad voor de AH-64D. Al dit hergebruik heeft een gunstig effect op de exploitatiekosten en beschikbaarheid van toestellen tijdens de transitie van het oude naar het nieuwe toestel. Onderdelen die niet kunnen worden hergebruikt zullen worden afgestoten en, indien deze verkooppotentie hebben, worden aangeboden voor verkoop.

Geluid

De inschatting is dat het geluidsvolume van de AH-64E niet hoger zal zijn dan dat van de AH-64D. Op dit moment is de verwachting dan ook dat de geluidsbelasting voor de omgeving niet zal toenemen.

Ten slotte

Met het project 'Apache *Remanufacture*' beschikt Defensie vanaf begin 2025 over een complete Apachevloot van het type AH-64E en loopt daarmee gelijk op met de laatste standaard van de *US Army*. Het project stelt Defensie in staat de Apache tot ongeveer 2050 in te zetten en verder te ontwikkelen.

DE STAATSSECRETARIS VAN DEFENSIE

Drs. B. Visser